

Het laatste nationale symbool

Jan Blommaert

IPRA research center UIA

Een paar jaar geleden kocht ik het boek van Vic De Donder, *En wé zijn van de klas*, als verjaardagsgeschenk voor mijn vader. Het viel in goede aarde. Het boek beschreef de Belgische legerdienst zoals mijn vader die had meegeemaakt. Voor hem, een boerenzoon uit een klein Oostvlaams dorp, was de tijd in 'den troep' de schoonste tijd van zijn leven. Hij leerde er allerlei mensen kennen: jongens uit grote steden en andere delen van het land die onverstaanbare dialecten spraken, ongeletterden die samen met ingenieurs en advocaten door het slijk kropen. En hij zag een ruim stuk van de wereld: de andere kant van België en de verwoeste Duitse steden van de vroege jaren '50. De legerdienst bracht hem, en andere mannen van zijn generatie, een nieuw referentiekader bij dat breder was dan het Vlaamse dorp waar hij grootgebracht was. Het was dat ene moment waarop boeren, arbeiders, vaklui, intellectuelen en rijkeluiszons - vaak voor het eerst en voor het laatst - met mekaar in contact kwamen, en verplicht werden lief en leed te delen voor één gemeenschappelijk goed: de verdediging van het vaderland.

Nooit meer zoals vroeger

De beslissing van Leo Delcroix om de verplichte legerdienst af te schaffen is van buitengewoon historisch en sociologisch belang. Ze veroorzaakt een breuk tussen alle vorige en alle volgende generaties mannen in dit land. Geen enkele 18-jarige zal nog vol verwachting of afgrijzen uitkijken naar dat verplichte jaar onder de wapens, belangeloos ten dienste van het land. Geen enkele jongere hoeft nog rekening te houden met zijn legerdienst wanneer hij denkt aan studies, carrière, vaste verkering of huwelijk. Praten over de legerdienst wordt vanaf nu een kenmerk van oude mannen ("ben jij nog in het leger geweest?"). Het is opvallend hoe weinig com-

mentaar geleverd is op deze beslissing, en het is wellicht nuttig even te speculeren over de redenen voor deze oorverdovende stilte.

Vooreerst moet er een onderscheid gemaakt worden tussen het leger en de legerdienst. Dit onderscheid wordt reeds duidelijk uit het feit dat het leger blijft bestaan, ook al verdwijnt de legerdienst. Maar er is meer: het leger is een bedrijfstak bemand door professionals en belast met een reeks heel specifieke taken. Die taken - bijvoorbeeld de NAVO-verplichtingen - kunnen kennelijk ook vervuld worden zonder de aanwezigheid van duizenden dienstplichtigen. Wellicht is dit het gevolg van een verschuiving in de militaire filosofie, maar het heeft niettemin een symbolische dimensie. De rol van de dienstplicht was immers, naast een vermoedelijke operationele noodzaak, ook een sociale verplichting waaraan elke jongere moest voldoen. Wie zich aan deze plicht wou onttrekken werd al gauw geklasseerd als 'links', 'subversief', of 'inciviek'. Het referentiepunt hierbij was 'België': de staat, de belangen van de staat of van zijn bondgenoten, of de stabiliteit van de samenleving. Mijn militair zakboekje herinnert mij eraan dat "het opnemen van de wapens tegen België mij de dood met de kogel kost". Ik zou dan immers een "verrader" zijn, niet van mezelf of mijn eigen opvattingen, maar van België, van de staat die ik door middel van mijn legerdienst moet dienen.

Niets zo Belgisch

Het is van belang te onthouden dat de legerdienst een Belgische sociale verplichting was, die loyaliteit vereiste tegenover de Belgische staat. Het jaar onder de wapens was een vaderlandse plicht, die elke jongen ongeacht afkomst, klasse, of politieke voorkeur onder het rechtstreekse bevel van de Koning der Belgen plaatste. Meer nog, het leger was voor elke jongen een moment

waarin hij de drager werd van een reeks Belgische emblemen: de vlag, het uniform, en heel het imago van het ABL in binnen- en buitenland. Niets was zo Belgisch als het leger, en de legerdienst was voor elke jongen een onderdompeling in een zeer doordringende belgitude.

De afschaffing van de legerdienst heeft daarom ook tot gevolg dat een zeer prominent Belgisch symbool ophoudt te bestaan. Van Vlaamse, Waalse of Brusselse jongens wordt vanaf nu geen moment van Belgische loyaliteit meer geëist. Soldaat worden in het Belgisch leger is vanaf nu een bewuste keuze voor jongeren, niet langer een vanzelfsprekende, normale fase in hun leven. Het militaire apparaat wordt vanaf nu dan ook in een heel andere logica gevat: die van een professioneel leger zonder legerdienst. Dat leger moet efficiënt en rendabel zijn, het moet zijn taken vervullen op basis van een precieze kosten-baten-analyse. Karel Pinxten, de opvolger van Delcroix, maakte dit duidelijk toen hij besliste de legerdienst van de laatste lichterding op te schorten. Het argument was dat de kosten de baten overstijgen. Het leger zou m.a.w. geld verliezen aan de laatste lichterding nationale dienstplichtigen. Het is een logica die we nooit eerder hadden gehoord wanneer het over dienstplichtigen ging. De dienstplicht mocht geld kosten, de baten waren immers grotendeels symbolisch: het scheppen van een Belgische loyaliteit, het doorgeven van een reeks opinies waarvoor België staat en wie de vijanden waren.

Men kan deze verschuiving motiveren vanuit nuchtere beschouwingen omtrent de taak en structuur van een modern leger in een postkoude-oorlog wereld. Maar het is wel zo dat de afschaffing van de dienstplicht gelijk loopt met de erosie van België als een symbolisch en politiek referentiekader en er gewoon een verdere bevestiging van is. De identiteit van de inwoners van dit land verschuift van een zelfbepaling als Belg naar een zelfbepaling als Vlaming, Waal of Brusselaar. Het etiket 'Belg' wordt steeds onduidelijker. Het wordt met een steeds groeiende aarzelendheid en gêne gebruikt. Het is al lang niet vanzelfsprekend meer, en het eisen van loyaliteit tegenover de Belgische staat is iets wat kennelijk een heel grote mate van politieke onbetamelijk-

heid inhoudt. Belgische gevoelens zijn niet langer afdwingbaar, ze zijn het voorwerp van voluntarisme geworden. Men kan zijn hartstocht uiten voor onschuldige symbolen zoals de Rode Duivels, Vincent Rousseau of Jean Michel Saive, en met nationale fierheid over hun prestaties spreken. Maar men kan niet langer een gedwongen Belgisch groepsgevoel in een nationaal leger opleggen. Net als heel wat andere vormen van nationale burgerzin staan deze vroegere automatismen ter discussie, en de uitkomst van deze bevraging lijkt vast te liggen.

Symbolen en scheldwoorden

Het kernwoord in dit alles is het begrip 'normaal'. Zich ten dienste stellen van het Belgisch leger was vroeger normaal, nu niet meer. Loyaliteit tegenover Belgische symbolen was normaal, nu niet meer. Zichzelf Belg noemen was normaal, nu niet meer. België en zijn symbolen zijn tot op zekere hoogte abnormaal geworden, en men moet nu motiveren waarom men hieraan zou vasthouden. In de Vlaamse politieke arena is het etiket 'unitarist' een van de grofste verwijten geworden, dat veelal wordt gebruikt met adjectieven zoals 'verkrampd', 'wanhopig' of 'voorbijgestreefd'. België is als normaal symbolisch kader vervangen door zijn deelgebieden Vlaanderen, Wallonië en - zij het aarzelend - Brussel. De afschaffing van de legerdienst was dan ook een populaire maatregel. De onwillende jongeren, die er al lang de zin niet meer van zagen, zijn tevreden omwille van het gewonnen jaar. De Vlaamsvoelenden zijn tevreden met het opdoeken van alweer een stukje verkrampd unitarisme. De pacifisten denken aan het vredesdivident. De hogere militairen zijn wellicht tevreden met de professionalisering van het leger, die mogelijkheden biedt tot een groter corporatisme en een grotere interne samenhang en controle. De enkelingen die zich hierover beklagen kan men gemakkelijk als nostalgische oude knarren of wanhopige unitaristen bestempelen, en hun gemor afdoen als een achterhoedegevecht van rechtse Belgicisten.

Is het een toeval dat de afschaffing van de legerdienst een beslissing was van een politicus die een sterke 'Vlaamse reflex' had? De loopbaan van Delcroix kenmerkte zich door een reeks ele-

menten die moeilijk met het nationale imago en de 'esprit de corps' van het leger te verzoenen waren: hij schafte niet alleen de dienstplicht af, maar stond tevens in een permanente oppositie met de legertop en manifesteerde zich als de kampioen van het Nederlands in nationale en internationale militaire aangelegenheden. Delcroix was wellicht de eerste Vlaams-nationalistische Minister van Landsverdediging (denk ook aan zijn weinig collegiaal protest tegen de taalhoffelijkheid van Dehousse), en hij was diegene die komaf maakte met de symboolwaarde van het leger als Belgisch patriottisch instrument.

Nationalistische agenda

Het interessante aan dit alles is dat het losmaken van de Belgische symboliek van bovenaf

komt. Het is de minister van landsverdediging die ervoor zorgt dat het leger niet langer Belgische loyaliteit zal genereren, en die hierbij het argument van de kosten en de baten gebruikt. Op het hoogste federaal-politieke vlak heeft men kennelijk aanvaard dat België politiek 'incorrect' is, en dit terwijl de Vlaamse Regering niet de minste gêne vertoont in het promoten van Vlaamse symbolen: een wielerploeg, culturele ambassadeurs, enzovoort. Het afschaffen van de legerdienst dient dus, naast een aantal praktische motieven, ook een nationalistische agenda. Het is een klein onderdeel van het normaal maken van de idee dat België geen nationale eenheid is, maar een moeizaam amalgaam van twee (of drie) nationale eenheden.